

تقریرات درس خارج فقه

حضرت آیت الله سیّد محمد رضا مدرّسی طباطبایی یزدی (دامت برکاته)

سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۳

جلسه یازدهم؛ دوشنبه ۹۳/۷/۷

– موثقی سماعه:

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَخِيهِ الْحَسَنِ
عَنْ زُرْعَةَ عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ اللَّبَنِ يُشْتَرَى وَهُوَ فِي الضَّرْعِ فَقَالَ لَا إِلَّا أَنْ
يُحْلَبَ لَكَ مِنْهُ سُكَّرُجَةٌ^۱ فَيَقُولَ اشْتَرِ مِنِّي^۲ هَذَا اللَّبَنِ الَّذِي فِي السُّكَّرُجَةِ وَمَا فِي
ضُرُوعِهَا بِثَمَنِ مُسَمًّى فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي الضَّرْعِ شَيْءٌ كَانَ فِي السُّكَّرُجَةِ.
وَرَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَمَاعَةَ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَذَكَرَ مِثْلَهُ وَرَوَاهُ
الشَّيْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ وَالَّذِي قَبْلَهُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ.^۳

سماعه می گوید: از [امام صادق عليه السلام] درباره‌ی شیری که در پستان خریداری می‌شود سؤال
کردم، فرمودند درست نیست مگر این که به مقدار سکرجه بدوشد آن گاه بگوید این شیر در
سکرجه و شیری که در پستانش است به قیمت مشخص از من بخر، پس اگر در پستان شیری

۱. تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۳، ص ۴۰۴:

السُّكَّرُجَةُ: قِصَاعٌ يُؤْكَلُ فِيهَا، صِغَارٌ، وَ لَيْسَتْ بَعْرِيَّةً، وَ هِيَ كُبْرَى وَ صُغْرَى: الْكُبْرَى تَحْمِلُ سِتَّ أَوْاقٍ، وَ الصُّغْرَى ثَلَاثَ أَوْاقٍ، وَ قِيلَ: أَرْبَعُ مَنَاقِبَلٍ
وَ قِيلَ: مَا بَيْنَ ثَلَاثِي أَوْقِيَّةٍ. وَ مَعْنَى ذَلِكَ أَنَّ الْعَرَبَ كَانَتْ تَسْتَعْمِلُهَا فِي الْكَوَامِخِ وَ أَشْبَاهِهَا مِنَ الْجَوَارِشِ عَلَى الْمَوَائِدِ حَوْلَ الْأَطْعَمَةِ لِلتَّشَهِّيِّ وَ الْهَضْمِ.

۲. در بعضی نسخ کافی و نیز در من لا يحضره الفقيه، تهذیب، استبصار و وافی «اشتری منك» نقل شده است.

✓ من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۲۲۴:

سَأَلَهُ سَمَاعَةُ عَنِ اللَّبَنِ يُشْتَرَى وَ هُوَ فِي الضَّرْعِ فَقَالَ لَا إِلَّا أَنْ يُحْلَبَ لَكَ مِنْهُ سُكَّرُجَةٌ فَتَقُولُ اشْتَرِ مِنِّي هَذَا اللَّبَنِ الَّذِي فِي السُّكَّرُجَةِ وَمَا
فِي ضُرُوعِهَا بِثَمَنِ مُسَمًّى فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي الضَّرْعِ شَيْءٌ كَانَ فِي السُّكَّرُجَةِ.

۳. وسائل الشیعة، ج ۱۷، کتاب التجارة، ابواب عقد البیع و شروطه، باب ۸، ص ۳۴۹.

نمود [لااقل] آنچه در سکرجه است [به عنوان معوض قرار می‌گیرد].

این که حضرت در مقام تعلیم می‌فرمایند بعد از این که شیر را در سکرجه دوشید بگوید «اشتر منی» ظهور در این دارد که بیع را با لفظ امر «اشتر منی» ایجاب کند. البته در بعضی نقل‌ها به صورت مضارع «اشتری منک» آمده که چندان با سیاق سازگار نیست^۱ و در این صورت قبول مقدم بوده و مانند روایت قبل می‌باشد.

این سه روایتی که ذکر شد یا قبول مقدم بود و یا ایجاب به لفظ امر بود و هیچ‌کدام ایجاب به لفظ مضارع نبود در حالی که شیخ فرمود «ما دل فی بیع الآبق و اللبّین فی الضرع من الايجاب بلفظ المضارع»، مگر این که مراد شیخ این باشد که اگر قبول به لفظ مضارع صحیح باشد به طریق اولی ایجاب هم به لفظ مضارع صحیح است؛ زیرا هر دو انشاء است.

و اما این که شیخ فرمود «و فحوی ما دلّ علیه فی النکاح»؛ یعنی روایاتی در باب نکاح که دلالت می‌کند انشاء به لفظ مضارع صحیح است، این روایات به طریق اولی دلالت می‌کند در عقود دیگر نیز انشاء به لفظ مضارع صحیح است؛ زیرا به حسب روایت «امر الفرج شدید»^۲ احتیاط در نکاح لازم‌تر است، پس اگر در نکاح جایز باشد در عقود دیگر نیز جایز است. این روایات عبارتند از:

- روایت أبان بن تغلب:

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ
الْفَضْلِ عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ وَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ
مِهْرَانَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ
اللَّهِ عليه السلام كَيْفَ أَقُولُ لَهَا إِذَا خَلَوْتُ بِهَا؟ قَالَ تَقُولُ أَتَزَوَّجُكَ مُتَعَةً عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ

۱. وجه سازگار نبودن چیست؟! با توجه به این که در من لا یحضره الفقیه، تهذیب، استبصار، وافی و حتی بعض نسخ کافی به صورت «اشتری

منک» نقل شده است. (امیرخانی)

۲. الکافی (ط - الإسلامیة)، ج ۵، ص ۴۲۳:

عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ شُعَيْبِ بْنِ الْحَدَّادِ قَالَ: قُلْتُ
لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام رَجُلٌ مِنْ مَوَالِيكَ يَقْرُوكَ السَّلَامَ وَ قَدْ أَرَادَ أَنْ يَتَزَوَّجَ امْرَأَةً قَدْ وَافَقْتَهُ وَ أَعْجَبَهُ بَعْضُ شَأْنِهَا وَ قَدْ كَانَ لَهَا زَوْجٌ فَطَلَّقَهَا ثَلَاثًا عَلَى غَيْرِ
السُّنَّةِ وَ قَدْ كَرِهَ أَنْ يُقَدَّمَ عَلَى تَزْوِجِهَا حَتَّى يَسْتَأْمَرَكَ فَتَكُونِ أَنْتَ تَأْمَرُهَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام هُوَ الْفَرْجُ وَ أَمْرُ الْفَرْجِ شَدِيدٌ وَ مِنْهُ يَكُونُ الْوَلَدُ وَ نَحْنُ
نَحْتَاطُ فَلَا يَتَزَوَّجُهَا.

نَبِيَّهَ لَأَ وَارِثَةً وَ لَأَ مَوْرُوثَةً كَذَاً وَ كَذَاً يَوْمًا وَ إِن شِئْتَ كَذَاً وَ كَذَاً سَنَةً بِكَذَاً وَ كَذَاً دَرَهْمًا
 وَ تَسْمَى (مِنَ الْأَجْرِ) مَا تَرَاضَيْتُمَا عَلَيْهِ قَلِيلًا كَانَ أَوْ كَثِيرًا فَإِذَا قَالَتْ نَعَمْ فَقَدْ رَضِيَتْ وَ
 هِيَ أَمْرَاتُكَ وَ أَنْتَ أَوْلَى النَّاسِ بِهَا الْحَدِيثُ.^۱

این روایت از لحاظ سند حداقل به خاطر ابراهیم بن الفضل ناتمام است.

أبان بن تغلب می گوید: به امام صادق عليه السلام عرض کردم وقتی با زنی [برای متعه] خلوت کردم چه بگویم [تا بر من حلال شود؟] حضرت فرمودند: می گویی: تو را طبق کتاب خدا و سنت پیامبرش به صورت متعه به تزویج در می آورم، در حالی که نه ارث ببرم نه از من ارث برده شود این تعداد روز یا اگر بخواهی این تعداد سال در مقابل این مقدار درهم، و آن مقداری که تراضی کردید را بیان می کنی چه کم باشد و چه زیاد، پس اگر گفت بله تراضی شده است و او دیگر زن توست و تو از دیگر مردم به او اولی هستی ...

در این روایت حضرت در مقام تعلیم می فرماید که به لفظ مضارع قبول مقدم را که إنشاء است بخواند،

محقق نائینی رحمته الله چطور قطع پیدا می کنند که این مقوله است؛ نه إنشاء؟!

– صحیحہ ی ثعلبہ:

وَ [محمد بن یعقوب] عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ قَالَ:
 تَقُولُ أَتَزَوَّجُكَ مُتْعَةً عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ نِكَاحًا غَيْرَ سِفَاحٍ وَ عَلَى أَنْ لَأَ تَرِثِنِي وَ
 لَأَ أَرِثُكَ كَذَاً وَ كَذَاً يَوْمًا بِكَذَاً وَ كَذَاً دَرَهْمًا وَ عَلَى أَنْ عَلَيَّكَ الْعِدَّةُ.
 وَ رَوَاهُ الشَّيْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ وَ كَذَاً الَّذِي قَبْلَهُ.^۲

در این روایت نیز حضرت در مقام تعلیم می فرماید به لفظ مضارع قبول مقدم را إنشاء کند.

– روایت هشام بن سالم:

وَ [محمد بن یعقوب] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ
 عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: قُلْتُ كَيْفَ يَتَزَوَّجُ الْمُتْعَةَ قَالَ يَقُولُ أَتَزَوَّجُكَ كَذَاً وَ كَذَاً يَوْمًا
 بِكَذَاً وَ كَذَاً دَرَهْمًا فَإِذَا مَضَتْ تِلْكَ الْأَيَّامُ كَانَ طَلَّاقُهَا فِي شَرَطِهَا وَ لَأَ عِدَّةَ لَهَا عَلَيَّكَ.^۳

۱. وسائل الشیعة، ج ۲۱، کتاب النکاح، ابواب المتعة، باب ۱۸ (باب صیغة المتعة وما ينبغي فيها من الشروط)، ح ۱، ص ۴۳.

۲. همان، ح ۲.

۳. همان، ح ۳.

این روایت از لحاظ سند به خاطر عبد الله بن محمد - برادر احمد بن محمد بن عیسی - که توثیق ندارد
ناتمام است و مانند دو روایت قبل بیان می کند که قبول مقدم را به صورت مضارع بخواند.

- موثقه ی ابی بصیر:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ عَنْ عِدَّةٍ
مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: لَأَ
بُدَّ مِنْ أَنْ يَقُولَ فِيهِ هَذِهِ الشُّرُوطُ أَتَزَوَّجُكَ مُتَعَةً كَذَا وَ كَذَا يَوْمًا بِكَذَا وَ كَذَا دَرَاهِمًا
نِكَاحًا غَيْرَ سِفَاحٍ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ وَ عَلَى أَنْ لَا تَرِثَنِي وَ لَا أَرِثَكَ وَ عَلَى أَنْ
تَعْتَدِي خَمْسَةَ وَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَ قَالَ بَعْضُهُمْ حَيْضَةً.

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ مِثْلَهُ.^۱

- روایت محمد بن النعمان الاحول:

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ
الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ جُبَيْرِ أَبِي سَعِيدِ الْمَكْنُوفِ عَنِ الْأَحْوَلِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام
قُلْتُ أَدْنَى مَا يَتَزَوَّجُ الرَّجُلُ بِهِ الْمُتَعَةَ قَالَ كَفُّ مِنْ بُرٍّ يَقُولُ لَهَا زَوِّجِي نَفْسَكَ مُتَعَةً
عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ نِكَاحًا غَيْرَ سِفَاحٍ عَلَى أَنْ لَا أَرِثَكَ وَ لَا تَرِثَنِي وَ لَا أَطْلُبُ
وَلَدَكَ إِلَيَّ أَجَلَ مُسَمًّى فَإِنْ بَدَأَ لِي زِدْتِكِ وَ زِدْتَنِي.

وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانَ الْأَحْوَلِ مِثْلَهُ.^۲

- روایت هشام بن سالم الجوالیقی:

وَ عَنْهُ [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ
الْحُسَيْنِ عَنْ مُوسَى بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمِ الْجَوَالِيقِيِّ عَنْ
أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ قَالَ: قُلْتُ مَا أَقُولُ لَهَا؟ قَالَ تَقُولُ لَهَا أَتَزَوَّجُكَ عَلَى كِتَابِ
اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ وَ اللَّهِ وَ لِي وَ وَلِيِّكَ كَذَا وَ كَذَا شَهْرًا بِكَذَا وَ كَذَا دَرَاهِمًا عَلَى أَنْ لِي
اللَّهُ عَلَيْكَ كَفِيلًا لَتَفِينَنَّ لِي وَ لَا أَقْسِمُ لَكَ وَ لَا أَطْلُبُ وَ لَدَكَ وَ لَا عِدَّةَ لَكَ عَلَى فَإِذَا

۱. همان، ح ۴.

۲. همان، ح ۵.

مَضَى شَرْطُكَ فَلَا تَتَزَوَّجِي حَتَّى يَمُضِيَ لَكَ خَمْسَةٌ وَأَرْبَعُونَ يَوْمًا^۱ وَإِنْ حَدَثَ بِكَ
وَلَدٌ فَأَعْلِمِينِي^۲.

چگونه می‌توان یقین حاصل کرد در همه‌ی این روایات «أَتَزَوَّجُكَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ...» به عنوان استدعا، مقوله و صحبت‌های قبل عقد است؟! در حالی که سائل از حضرت سؤال می‌کند چه بگویم و چگونه عقد بخوانم؟ حضرت نیز در مقام تعلیم نحوه‌ی عقد خواندن پاسخ می‌دهند «تَقُولُ لَهَا أَتَزَوَّجُكَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ...».

پس نتیجه این شد که صرف نظر از عمومات و اطلاقات، روایات خاصه‌ای هم در بیع و هم در نکاح وجود دارد که ائمه علیهم‌السلام تعلیم داده‌اند انشاء به صیغه‌ی مضارع یا حتی امر خوانده شود هرچند آن انشاء قبول مقدم باشد؛ چون بین انشاء و انشاء تفاوتی نیست.

آیا انشاء با جمله‌ی اسمیه نیز محقق می‌شود؟

در مورد این که آیا انشاء با جمله‌ی اسمیه محقق می‌شود یا نه، غیر واحدی از اعلام گفته‌اند واقع نمی‌شود چون عرفی نیست. ولی واقع امر آن است که نمی‌توان تسلیم این استدلال شد؛ زیرا دلالت جمله‌ی اسمیه کمتر از معاطات نیست و حداقل آن است که با قرینه می‌توان با جمله‌ی اسمیه خرید و فروش کرد؛ خصوصاً با توجه به این که اسم فاعل در جمله‌ی اسمیه یا به معنای ماضی است یا به معنای مضارع؛ اگر به معنای مضارع باشد در قوه‌ی مضارع است و اگر به معنای ماضی باشد در قوه‌ی ماضی است. مضاف به این که ایقاع مهمی مانند طلاق با وجود سخت‌گیری‌هایی که در آن شده با جمله‌ی اسمیه «أَنْتِ طَالِقٌ» واقع می‌شود و نیز عتق با جمله‌ی اسمیه «أَنْتِ حُرٌّ لَوْجِهَ اللَّهِ» محقق می‌شود.

آیا ایجاب به تنهایی در صحت عقود کفایت می‌کند؟

مرحوم امام این مسأله را مطرح کرده‌اند^۳ که در صحت عقود - اختصاص به بیع ندارد - ایجاب به

۱. فی المصدر «ليلة».

۲. همان، ح ۶.

۳. کتاب‌البیع (للإمام الخميني)، ج ۱، ص ۳۲۵.

هل يعتبر في العقود إيقاعها بالإيجاب و القبول و تقوم بهما، أو يصح إيقاعها بالإيجاب فقط؟

مقتضى الإطلاقات هو الثاني، فلو وكل أحد المتبايعين الآخر في إيقاع البيع، فقال: «بعتك هذا الثوب بدرهم» أو «بع هذا بهذا» تم البيع و صح؛ لأن حقيقة ليست إلا تملك عين بعوض، أو مبادلة مال بمال، و قد حصلت بهذا اللفظ، من غير احتياج إلى ضم القبول، فضمه أمر زائد.

تنهایی کفایت می‌کند و قبول لازم نیست؛ یعنی اگر ایجاب خوانده شد و طرف مقابل راضی بود عقد محقق می‌شود، لازم نیست قبول نیز با قول یا فعل انشاء شود؛ چرا که حقیقت عقد چیزی جز ایجاب نیست. بلکه اگر رضایت طرف مقابل واضح نبود باید به گونه‌ای ابراز شود، ولی اگر واضح بود احتیاج به انشاء قبول ندارد.

امام علیه السلام در توضیح کلام خود می‌فرماید: در جایی که موجب و قابل یکی باشد؛ مثلاً مشتری از طرف بایع وکیل باشد که کتاب وی را برای خودش بفروشد همین که مشتری بگوید «بعث نفسی کتاب زید بقلمی» عقد محقق می‌شود و لازم نیست «قبلت» نیز بگوید. یا اگر کسی هم از جانب بایع و هم از جانب مشتری وکیل باشد که عقد را بخواند همین که ایجاب را بخواند و بگوید: «بادلت بینهما» یا «بعث هذا بهذا» کفایت می‌کند و لازم نیست «قبلت» را به آن ضمیمه کند؛ چون امر زائدی است.

ایشان سپس می‌فرمایند: در جایی که موجب و قابل دو نفر باشند نیز به صرف ایجاب بایع بیع محقق می‌شود، البته در صورتی که مشتری راضی باشد؛ چون حقیقت بیع همان ایجاب بوده و قبول مشتری فقط انفعال است و چیزی جز تثبیت آن‌چه را که بایع ایجاب کرده نیست [و این با صرف رضایت حاصل است].

و إنما احتیج إليه إذا كان مجرى الإيجاب هو البائع، من غير وكالة عن المشتري، فلا بدّ في وقوعه من إيقاع الإيجاب، و ما دلّ على القبول من فعل أو قول.

و أمّا إذا كان الوكيل أو الوصى من الطرفين شخصاً واحداً، فلا يلزم أن يوقع الإيجاب من قبل أحدهما، و القبول من الآخر، بل له إيقاع المبادلة بصيغة واحدة، كقوله: «بادلت بينهما» أو «بعث هذا بهذا».

بل يمكن القول بأن مجرد الرضا بالإيجاب كافٍ، بعد كون تمام ماهية منشأ بالإيجاب، فلا يحتاج إلى إيقاع القبول مطلقاً. نعم، المعهود بين الناس إيقاعه بالإيجاب و القبول، لكنه لا يصير هذا موجباً لتقومه بهما، أو لانصراف الأدلة عنه كما تقدّم.

و تدلّ عليه: مضافاً إلى العمومات و الإطلاقات صحيحة محمد بن مسلم، عن أبي جعفر (عليه السلام) قال جاءت امرأة إلى النبي (صلى الله عليه و آله و سلم) فقالت: زوّجني. فقال رسول الله (صلى الله عليه و آله و سلم): من لهذه؟! فقال رجل فقال: أنا يا رسول الله، زوّجنيها. فقال: ما تعطيهما؟ فقال: مالي شيء. قال: لا. فأعادت، فأعاد رسول الله (صلى الله عليه و آله و سلم) الكلام، فلم يقم أحد غير الرجل. ثم أعادت، فقال رسول الله (صلى الله عليه و آله و سلم) في المرّة الثالثة: أتحسن من القرآن شيئاً؟ قال: نعم. قال: قد زوّجتكها على ما تحسن من القرآن، فعلمها إياه.

و قريب منها رواية سهل الساعدي. و تدلّ عليه روايات في أبواب عقد النكاح.

و الظاهر من الرواية المتقدمة أنّ قول الرجل: «زوّجنيها» لم يكن إلّا الإذن له (صلى الله عليه و آله و سلم) لتزويجها إياه، لا إيقاع التزويج. و قوله (صلى الله عليه و آله و سلم) قد زوّجتكها على ما تحسن إيقاع تمام ماهية الزوجية، من غير احتیاج إلى ضمّ أمر آخر إليه، كما أنّ الأمر كذلك واقعاً؛ فإنّ ماهية الزوجية ليست إلّا العقدة المعهودة، فإذا وكلّ الزوجان شخصاً لإيقاعها، فقال: «زوّجتكها» فقد أوقع علقتهما.

بل البيع و التزويج و نحوهما في جميع الموارد، تحصل بالإيجاب، و أنّ القبول ليس له شأن إلّا تثبیت ما أوقع الموجب، فإذا حصل ذلك بالتوكيل، فلا وجه لضمّ أمر آخر إليه يسمّى «قبولاً» بل يقع القبول في مثله زائداً.

تمسک مرحوم امام به دو دلیل برای اثبات کفایت ایجاب در صحت عقود

مرحوم امام برای اثبات صحت چنین مبادله‌ای به عمومات و اطلاقات تمسک می‌کنند؛ زیرا چنین تملیکی عرفاً بیع، تجارت و عقد است، لذا مشمول کریمه‌ی «أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ»، «تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ» و «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» می‌باشد. علاوه آن‌که روایات خاصه نیز بر آن دلالت می‌کند از جمله:

روایت دال بر کفایت ایجاب در صحت عقد

– صحیح‌هی محمد بن مسلم:

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ
الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ زَوَّجْنِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لِهَذِهِ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَلَامَ
زَوَّجْنِيهَا فَقَالَ مَا تُعْطِيهَا فَقَالَ مَا لِي شَيْءٌ قَالَ لَا فَأَعَادَتْ فَأَعَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَلَامَ
فَلَمْ يَقُمْ أَحَدٌ غَيْرُ الرَّجُلِ ثُمَّ أَعَادَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَرَّةِ الثَّلَاثَةِ أَوْ تَحْسِنُ مِنَ
الْقُرْآنِ شَيْئًا قَالَ نَعَمْ قَالَ قَدْ زَوَّجْتُكَهَا عَلَيَّ مَا تَحْسِنُ مِنَ الْقُرْآنِ فَعَلَّمَهَا إِيَّاهُ.
وَ رَوَاهُ الشَّيْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ مِثْلَهُ.^۱

این روایت از لحاظ سند تمام است.

محمد بن مسلم از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ نقل می‌کند که فرمودند: زنی خدمت پیامبر صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمد و عرض کرد: مرا همسر بده! حضرت هم [رو به جمع کردند و] فرمودند: چه کسی حاضر است این زن را به همسری انتخاب کند؟ مردی بلند شد و گفت: من یا رسول الله! آن زن را به ازدواج من در آورید، حضرت به او فرمودند: چه چیزی [به عنوان مهر] به او می‌دهی؟ عرض کرد چیزی ندارم، حضرت فرمودند نه، دوباره آن زن خواسته‌اش را تکرار کرد، حضرت نیز دوباره تکرار کرد [که کیست این زن را به همسری برگزیند؟] کسی غیر از آن مرد بلند نشد، دوباره آن زن خواسته‌اش را تکرار کرد و حضرت در مرتبه‌ی سوم به آن مرد فرمودند: آیا چیزی از قرآن بلدی؟ عرض کرد بله، حضرت فرمودند: او را به ازدواج تو در آوردم در قبال آن‌چه از قرآن بلدی به این معنا که به او یاد دهی. پس به او یاد بده.^۲

۱. وسائل الشیعة، ج ۲۱، کتاب النکاح، ابواب المهور، باب ۲، ح ۱، ص ۲۴۲.

۲. روایتی قریب به این مضمون نیز در عوالی اللئالی از سهل ساعدی نقل شده که همین دلالت را دارد:

✓ عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیة، ج ۲، ص ۲۶۳:

شاهد کلام امام علیه السلام این جاست که حضرت در مقام إنشاء فقط ایجاب را خواندند و بدون آن که قبول را بخوانند عقد محقق شد؛ یعنی حضرت که هم از طرف زن با گفتن «زوجه» و هم از طرف مرد با گفتن «زوجه» وکیل شده بودند عقد بخوانند، موقع خواندن عقد فقط ایجاب را خواندند و «قبلت» را نخواندند. بنابراین با این روایت اثبات می شود در فرضی که کسی وکیل از دو طرف باشد ذکر «قبلت» لازم نیست.

و الحمد لله رب العالمین

مقرر: عبدالله امیرخانی

و رَوَى سَهْلُ السَّاعِدِيُّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَتْ إِلَيْهِ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ وَهَبْتُ نَفْسِي لَكَ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا إِرْبَةِ لِي فِي النِّسَاءِ فَقَالَتْ زَوْجِي بِمَنْ شِئْتَ مِنْ أَصْحَابِكَ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ زَوَّجْنِيهَا فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ مَعَكَ شَيْءٌ تُصَدِّقُهَا فَقَالَ وَاللَّهِ مَا مَعِيَ إِلَّا رِدَائِي هَذَا فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ أُعْطِيَتْهَا إِيَّاهُ تَبَقَى وَ لَأَ رِدَاءَ لَكَ هَلْ مَعَكَ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ فَقَالَ نَعَمْ سُورَةٌ كَذَا وَ كَذَا فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَوَّجْتُهَا عَلَيَّ مَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ.